

INVENTARISATIE WESPENDEEF OP DE BRABANTSE WAL IN 2018

Hidde Bult

In juli en augustus 2018 zijn leden van de VWG Bergen op Zoom op zoek gegaan naar Wespendienven op de Brabantse Wal. Deze zomer kende veel zinderend hete dagen waarop nauwelijks vliegende roofvogels te zien waren. Desondanks lukte het om tien territoria van de Wespendief op te sporen, wellicht gaat het in totaal om 12-17 territoria.

Inleiding

De landgoederen en natuurgebieden op de Brabantse Wal ten zuiden van de A58 zijn opgenomen in een gelijknamig Natura 2000-reservaat (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 2018, Figuur 1).

De Wespendief, een roofvogel die vooral van wespen leeft en naar West-Afrika trekt om ten zuiden van de Sahara te overwinteren, is één van de broedvogelsoorten met een instandhoudingsdoel voor dit Natura 2000 gebied. Op grond van de vogelrichtlijn is het doel om een populatie van 13 broedparen te herbergen. Probleem daarbij is wel dat de Wespendief om allerlei redenen zowat de meest moeilijk te tellen broedvogel van Nederland is. Het nest is vaak buitengewoon goed verstopt en de jongen maken weinig bedelgeluiden. Ook na uitvliegen laten jongen hooguit heel zacht geluid horen wanneer een ouder met prooi arriveert. Daardoor zijn broedgevallen veel lastiger op te sporen dan nesten van Havik of Buizerd. Volgens Sovon (2018) is de Wespendief eigenlijk alleen te inventariseren door controle van oude roofvogelnesten uit voorgaande jaren, in combinatie met zowel waarnemingen aan het begin van de broedtijd (balts) als langdurige observaties in juli - augustus (voedselvluchten).

De interpretatie van waarnemingen is anders extreem lastig (Sovon 2018)! Een meer pragmatische aanpak is om alleen vlieg-bewegingen in de zomer in kaart te brengen om daarmee territoria te onderscheiden (Van Kessel en Wouters 2009, Ottens 2008).

De Atlas van de West-Brabantse broedvogels meldt negen territoria op de Brabantse Wal in de periode 1990-96 (Tabel 1), maar later bleken er ten zuiden van de Vliegbasis Woensdrecht meer Wespendienven te leven dan toen werd aangenomen (Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen 2007).

Tabel 1. Aantal waarnemers van VWG of anderen (in waarneming.nl) dat Wespendienven rapporteerde en het aantal vogels in 2018 en het aantal territoria in drie telgebieden op de Brabantse Wal sinds 1990.

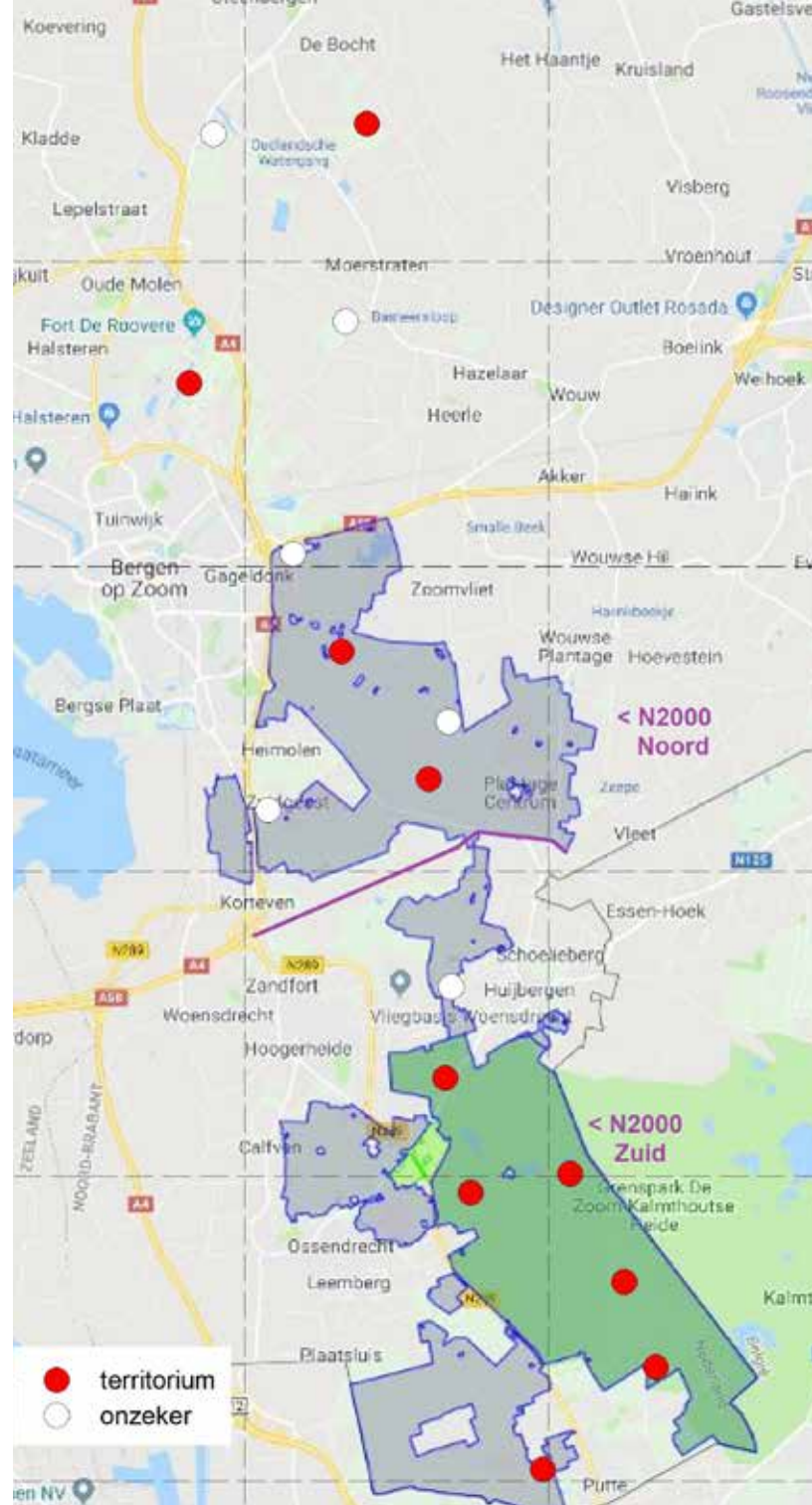
Telgebied Code	N2000 Zuid 11984	N2000 Noord 11985	Steenbergen - A58 11986	Totaal
Omvang, ha	6018	2741	4470	13229
Waarnemers:				
VWG	8	3	7	16
Waarneming.nl	7	2	4	11
Totaal	15	5	11	26
Waarnemingen:				
VWG	49	14	6	69
Waarneming.nl	11	2	6	21
Totaal	60	16	12	90
Territoria:				
1989-1996 ¹	2	5	2	9
1998-2000 ²	2-6	6-16	3-9	11-31
2008 ³	3	4	ng	
2011 ⁴	5	ng	ng	
2018	6	2	2	10
2018, raming	6-7	4-6	2-4	12-17

ng niet geteld, ¹ Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen 2007, ² Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, ³ Ottens 2008, ⁴ Bult 2011.

Bij het landelijk onderzoek rond de eeuwwisseling leken acht atlasblokken op de Brabantse Wal bewoond: zeven met 1-3 territoria en atlasblok 4935 met 4-10 territoria (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002). Dat kwam neer op 11-31 territoria voor de hele Brabantse Wal en 8-22 territoria voor het Natura-2000 deel (Tabel 1). Op grond van die nogal ruim uitgevallen schatting is een populatie van 13 broedparen als instandhoudingsdoel geformuleerd voor het Natura 2000-gebied (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2018).

Eind juli 2008 heeft Henk-Jan Ottens een eerste poging gedaan om daadwerkelijk het aantal Wespensdieren te inventariseren in het Natura 2000-deel op vraag van de Provincie Noord-Brabant (Ottens 2008). Tijdens het veldwerk klom hij in hoge Douglas- of Zilverparren, want die steken uit boven de kronen van andere bomen. In 8 dagen vergaarde hij vandaar uit 13 waarnemingen die op zes territoria wezen. Een zevende territorium was gebaseerd op waarnemingen van Teus Slagboom op het onoverzichtelijke Landgoed Mattemburgh (Tabel 1, Ottens 2008).

In juni 2018 is een oproep gedaan aan de leden van de VWG om in juli-augustus een paar uur te posten op plaatsen met een ruim uitzicht op omringende bossen op zoek naar Wespensdieren en hun bewegingen en voedselvluchten zoveel mogelijk op kaart te zetten (Van Kessel en Wouters 2009, Ottens 2008, Bult 2011). Als in de omgeving Wespensdieren huizen, dan laten die zich meestal binnen twee tot vier uur zien. Dat bleek in juli 2011 te kloppen bij onderzoek rond het Zwaluwmoer. Vooral bij een half bewolkte hemel met wat wind, als er thermiek ontstaat, waren meestal snel Wespensdieren te zien. Hun vliegbewegingen werden ingetekend op kaarten. Met de telescoop waren individuele vogels soms te onderscheiden. Al na drie bezoeken waren op grond van voedselvluchten minstens drie territoria te onderscheiden rond het Zwaluwmoer (Bult 2011). Zelfs een hoge broedcode (14, transport van voedsel) was met de telescoop soms vast te stellen.

Aanpak in 2018

Er is een Whats-app groep gemaakt om waarnemingen door te geven en ervaringen uit te wisselen. Meldingen door andere leden (Ray, Paranka, Teus en Matthew) en door andere vogelaars op waarneming.nl zijn in een Excelbestand gezet. Als iemand op waarneming.nl twee vogels meldde, heb ik aangenomen dat het om een paar ging. Daarna zijn de data op de Sovon site ingevoerd in de 3 speciale telgebieden die de hele Brabantse Wal van Putte tot Steenberg beslaan.

Voor het Natura 2000-reservaat gaat het om delen ten zuiden (11984) en ten noorden (11985) van de startbaan op de vliegbasis Woensdrecht (Figuur 1). De derde plot (11986) beslaat alle bossen tussen de A58 en Steenberg ten noorden van het Natura 2000 gebied.

De richtlijnen van Sovon eisen dat adulte vogels (broedcode 1) en/of paren (broedcode 3) minimaal drie maal gezien moeten zijn, waarvan twee maal tussen 20 mei en 10 augustus, voor er sprake is van een geldig territorium.

Als er balts (broedcode 2) of een baltsend paar (broedcode 5) is gezien, dan zijn twee of meer waarnemingen nodig voor een territorium, waarvan één tussen de datumgrenzen. De fusieafstand bedraagt twee km.

Het is verder belangrijk om te melden dat vogels die in juli en augustus spectaculaire vlindervluchten laten zien, veelal geen nest hebben volgens Sovon (2018). Vlinderende vogels zijn daarom stevast slechts met broedcode 1 ingevoerd. Wel worden jongen

Figuur 1. Brabantse Wal met de begrenzing van het Natura 2000 reservaat. De paarse lijn over de startbaan van de Vliegbasis Woensdrecht is de grens tussen de deelgebieden Zuid (11984) en Noord (11985).

De tien rode stippen zijn de territoria van de Wespensdief in 2018. De zes witte stippen liggen nabij locaties waar weliswaar vogels gezien zijn, maar waar het aantal waarnemingen onvoldoende was voor een territorium.

Het 5 x 5 km raster geeft de grenzen van de atlasblokken op de Brabantse Wal.

nog ongeveer twee weken na het uitvliegen verzorgd door het mannetje, het vrouwtje is dan vaak al vertrokken. Ze blijven daarna nog enige tijd in het broedgebied alvorens ook weg te trekken (Sovon 2018). De kaarten met alle stippen vind je hier: Wespendif 2018, Autoclusterkaarten.

Resultaten

In tabel 1 staan het aantal waarnemers en het aantal vogels in 2018 en de territoria van de Wespendif in heden en verleden. Deze zomer kende ongewoon veel hete dagen met strakblauwe luchten. Zo viel er gemiddeld in Putte 234 mm neerslag in juni, juli en augustus tijdens de laatste acht jaren, maar in 2018 werd slechts 88 mm afgetapt in diezelfde periode. Vanaf 9 juni tot begin augustus scheen de zon dikwijls volle dagen, zonder een zuchtje wind. Op hete windstille dagen ontstaat weinig thermiek en bleken er bijna geen roofvogels te gaan schroeven.

Als voorbeeld 20 juli 2018. Ik keek van 13:20 tot 15 uur naar het oosten over de landbouwenclave bij de Politieacademie Locatie Ossendrecht. Normaal is die plek binnen een uur goed voor enkele Buizerds en als bonus een Sperwer, Wespendif of Boomvalk, maar deze keer zag ik geen enkele rover. Wel was er een spectaculaire voedseltrek van Houtduiven naar akkers bij Ossendrecht (436 per uur) met groepen tot wel 30 vogels. Bij licht tot onbewolkte hemels zag ik op punten met goed uitzicht slechts twee roofvogels, waaronder één Wespendif in ruim zes uur observatie (Tabel 2).

Tabel 2. Aantal roofvogels waargenomen in juli en augustus bij licht (0/8 tot 2/8) of half tot zwaar (4/8 tot 7/8) bewolkte hemel.

Bewolking	0 - 2	4 - 7
Observatietijd, uur	6,4	10,7
Alle roofvogels	2	42
Buizerd	1	26
Wespendif	1	9

Wespendif (foto Ludo Van Dorst)

Veerkracht 18 (2) 2018 pag. 43

Bij half tot zwaar bewolkte hemel, als er meer thermiek ontstaat, werden 42 roofvogels in minder dan 11 uur opgemerkt, waaronder 26 Buizerds en 9 Wespndieven. De overige soorten waren Sperwer, Boomvalk en Slechtvalk. Tijdens half tot zwaar bewolkte luchten werden per uur dus vijf maal meer Wespndieven (0,84 per uur) genoteerd dan bij licht- of onbewolkte hemel (0,16 per uur).

Pas na 8 augustus kwamen er meer dagen met wat bewolking en werden vaker Wespndieven gespot. Dat was echter rijkelijk laat. Immers, de datumgrens sluit al op 10 augustus en de richtlijnen eisen voor elk territorium minstens drie waarnemingen van paren of adulte vogels, waarvan twee tussen 20 mei en 10 augustus. In die zin werkte de hittegolven van 2018 flink tegen bij het inventariseren van de Wespndief.

Tussen de eerste waarneming van een Wespndief op 9 mei in de Houtduinen en de jonge vogels die op 3 september in de Kriekelareduinen en bij het Groot Meer werden genoteerd, zonden zestien leden van de VWG in totaal 56 waarnemingen in, waarbij het om 69 vogels ging. Op waarneming.nl verschenen verder nog 15 waarnemingen door elf andere vogelaars met 19 vogels. Dit zijn uitsluitend de vogels die zich bij bossen op de Brabantse Wal ophielden, dus zonder de waarnemingen bij onder meer Hogerwaardpolder, Molenplaat, Rammegors of Dinteloord.

De waarnemers en waarnemingen waren niet homogeen verdeeld. Telgebied N2000 zuid werd frequenter bezocht dan beide andere telgebieden, zowel door leden van de VWG als door andere vogelaars (Tabel 1). Vooral de omgeving van het Kleine Meer, Jagersrust en Kortenhoeff was favoriet. De omgeving van Huijbergen en de Kooiheide bij de Vliegbasis werden maar weinig bezocht.

Uit de 60 vogels die in telgebied Zuid zijn gerapporteerd, destil-

leerde Autocluster zes territoria (Figuur 1). Vijf daarvan hadden een hoge broedcode, zoals alarm (broedcode 7), voedseltransport (broedcode 14) in combinatie met een jonge, vliegvlugge vogel (broedcode 12). Pas uitgevlogen vogels blijven nog enige weken bij hun geboorteplaats hangen voor ze wegrekken (Sovon 2018). Daarom heb ik waarnemingen van jonge vogels nog tot 3 september geldig gerekend indien er al adulte vogels waren gezien in de directe omgeving. Die late waarnemingen kunnen betrekking hebben op eerstejaars die elders waren uitgebroed en al op trek waren. Maar, als die waarnemingen niet werden meegenomen, dan veranderde dat niets aan het aantal territoria. Er was een zestal waarnemingen in telgebied Zuid dat niet bij een territorium kon worden ondergebracht. Gezien twee onbenutte waarnemingen bij de Bunkerbaan ligt er wellicht nog een zevende territorium nabij de Kooiheide of op de Vliegbasis. Het kunnen natuurlijk ook vogels uit Kortenhoeff zijn geweest.

In telgebied noord leverden zestien waarnemingen door vijf waarnemers twee territoria op: bij Molenzicht en de Borgvlietsche Duinen. Relatief veel (zes) observaties leidden niet tot een geldig territorium. Het ging om meerdere waarnemingen bij Zoomland, Mattemburgh en de Wouwsche Plantage. In al die gevallen was één extra waarneming voor de datumgrens (10 augustus) al voldoende geweest om die drie clusters als geldige territoria te beschouwen. Al met al lijkt het wel aannemelijk dat er zeker nog drie andere territoria waren in telgebied N2000 Noord.

Zeven leden gingen tussen Steenberg en de A58 op zoek naar Wespndieven. Pompejus, de nieuwe uitzichttoren bij de Grote Melanen, werd af en toe beklommen, zij het met wisselend succes. In totaal werd een dozijn vogels genoteerd, waarvan de helft via wrn.nl binnenkwam. Voor Autocluster was dat voldoende om territoria nabij Oudland en Buitenlust toe te kennen. Eenmalige waarnemingen bij Landgoed Dassenberg en boven het

Pottersbos waren niet voldoende voor een geldig territorium. Aangezien op beide locaties in het verleden broedgevallen zijn vastgesteld, lagen daar wellicht toch territoria.

Bespreking

Zestien leden gingen minstens één maal op stap om in juli en augustus naar Wespndieven te speuren. Dat is veel voor onze kleine VWG. Voor de pragmatische aanpak van Ottens (2008) en Van Kessel & Wouters (2010), het turen naar vliegende vogels, is gekozen om ten minste enig inzicht te krijgen in de populatie op de Brabantse Wal. Het alternatief, het zoeken naar hun nesten, is dermate moeilijk, dat het voor het monitoren van de broedpopulatie van de Wespndief op de Brabantse Wal geen haalbare kaart is. De hittegolven van juni tot augustus 2018 waren wellicht heel positief voor het broedsucces van de Wespndief. Maar, tijdens de talrijke hete dagen was er nagenoeg geen thermiek en bleek het zinloos om naar cirkelende roofvogels te speuren (Tabel 2). In die zin heeft de prachtige zomer de inventarisatie van 2018 behoorlijk in de wielen gereden. Desondanks is het huidige onderzoek het meest grondige dat tot nu toe is uitgevoerd.

We vonden tien territoria op de Brabantse Wal, waarvan acht in het Natura 2000 reservaat. Waarschijnlijk zijn er nog wat meer, naar schatting 12-17 voor de gehele Brabantse Wal en 10 – 13 territoria in het Natura 2000 deel. Wel gaan territoriumhouders lang niet altijd over tot nestelen: het is normaal dat slechts een deel (40%) van de populatie tot eileg overgaat (Sovon 2018). Dat betekent dat het aantal territoria dat wij of andere onderzoekers rapporteren per definitie niet gelijk is aan het aantal broedgevallen. In het zuidelijke telgebied waren echter wel degelijk in vijf van de zes territoria aanwijzingen voor (succesvolle) broedgevallen.

Hoewel er relatief veel animo was om mee te doen, was de deelname niet homogeen verdeeld over de drie telgebieden.

